

Från omvårdnadsforskning till vårdvetenskap

Alice Rinell Hermansson

Dr. med. vet., fil.kand. och leg. sjuksköterska, var under åren 1980-1993 anställd vid Uppsala universitet som forskningsassistent vid Program för omvårdnadsforskning och därefter som universitetslektor vid Program för vårdvetenskap. De sista åren före pensioneringen var hon rektor för Ersta högskola, Stockholm. E:post: rinell@algonet.se.

På trettio år har antalet forskarutbildade sjuksköterskor i Sverige ökat från två till ett tusen. Även om sjuksköterskorna länge hade arbetat för en uppgradering av sin utbildning, var det först med högskolereformen 1977 och därpå följande reformer, som utbildningen fick högskolestatus. Med detta kom också kravet på forskning. Utvecklingen stöddes av regionstyrelser och forskningsfinansierare, särskilt Medicinska forskningsrådet och Vårdalstiftelsen, men också av hängivna personer och grupper som genomförde reformerna. De första två professorerna i ämnet omvårdnad tillsattes 1987. Fram till år 2010 fanns det sextio professorer i ämnet. Utvecklingen visar att det fanns ett uppdämt behov av högre utbildning och forskning. Under de senaste trettio åren har antalet disputerade sjuksköterskor ökat fem gånger varje decennium. Det ger hopp inför framtiden.

In thirty years the number of nurses with doctor's degrees in Sweden has increased from two to one thousand. Even if nurses have worked for a long time to promote a higher level of education, it was first with the University Reform 1977 and the reforms that followed, that nursing education gained university status. With this there also came a demand for research. The development has been supported by regional boards and research foundations, especially the Medical Research Council and the Vårdal Foundation, but also by dedicated persons and groups that brought about the reforms. The first two professors in nursing were appointed in 1987. By the year 2010 there were sixty professors in nursing. The development shows that there was an accumulated need for higher education and research. In the last thirty years the number of nurses with doctor's degrees has increased five times each decade. This gives hope for the future.

Vid Svensk sjuksköterskeföreningens hundraårsjubileum i mars 2010 berättades det att det nu finns över ett tusen disputerade sjuksköterskor varav minst 60 är professorer. Med tanke på att den första sjuksköterskan disputerade först 1978, att de medellånga vårdutbildningarna kom in i högskolan först 1977 och att de inkluderades i den statliga högskolan först 1994 kan man tycka att det är tämligen raskt marscherat. Utvecklingen föregicks dock av en lång process.

Professionens insatser

De professionella organisationerna tog tidigt olika initiativ vilka bidrog till ett slags försprång. Den här framställningen begränsas huvudsakligen till utvecklingen för sjuksköterskor och barnmorskor, även om ”medellång vårdutbildning”, det begrepp som användes i utbildningsreformen, också omfattade biomedicinska analytiker (laboratorieassistenter), arbetsterapeuter, sjukgymnaster med flera grupper. Varje yrkesgrupp kom att få sin egen historia och utveckling.

Under efterkrigstiden utdelade Svensk sjuksköterskeförening (SSF) stipendier till flera sjuksköterskor för studier i USA. Där gavs redan sjuksköterskeutbildning vid många universitet upp till bachelors- och magisternivå. Vid några universitet fanns även forskarutbildning inom ämnet *nursing science*. Den första sjuksköterskan att tillträda en professur var Adelaide Nutting vid Columbia University. Från 1910 benämndes den *nursing education*. De svenska sjuksköterskorna kom hem fulla av iver att medverka till en akademisering av

svensk sjuksköterskeutbildning.

Redan vid starten 1910 var SSF:s sikte inriktat mot högre utbildning av sjuksköterskor. Med tiden kunde de erbjuda en treterminers lärarutbildning och en tvåterminers vårdadministrativ utbildning. Dessa övergick 1958 i Statens institut för högre utbildning av sjuksköterskor och har sedermera inordnats dels i lärarhögskolornas program, dels i administrativa utbildningar inom olika samhällsvetenskapliga institutioner. Dessa utbildningar fångade upp vårdutbildades intresse för fortbildning, men ledde inte till ökad högskolemässighet i den grundläggande vårdutbildningen.

Den internationella profilen har funnits med hela tiden i SSF:s arbete. Föreningen anslöts till International Council of Nurses (ICN) redan 1929. År 1967 tillsatte Svensk sjuksköterskeförening en forskningskommitté för att stimulera det stora intresset för forskning och utveckling bland medlemmarna. Detta bidrog till att det fanns en beredskap när statsmakterna började diskutera olika utbildningsreformer. År 1995 tillsattes ett vetenskapligt råd med uppdrag att bevaka utvecklingen och som rådgivande organ till styrelsen (1).

I SSF:s nuvarande syfte ingår att föreningen ”företräder professionens kunskapsområde med syfte att främja forskning och utveckling, utbildning samt kvalitetsutveckling inom vård och omsorg” (2). Detta arbete pågår inom föreningens styrelse och dess forskningsråd, nätverk och sektioner.

Högskolereformer och regionstyrelser

En avgörande brytpunkt kom med högskolereformen 1977 och de utredningar som följde på den. Genom dessa fick de medellånga vårdutbildningarna högskolestatus. Tillsynsansvaret flyttades från skolöverstyrelsen till UHÄ och utbildningarna reglerades av gällande högskolelag och högskoleförordning i likhet med övriga akademiska utbildningar. En nyhet var att det ställdes krav på forskningsanknytning, vilket innebar att utbildningarna skulle vila på en vetenskaplig grund, att forskning skulle bedrivas inom respektive linjes karaktärsämne och att vägar till forskarutbildning skulle öppnas för studenter från de vårdutbildningar som ingick i reformen. En annan nyhet var att begreppet omvårdnad för första gången användes som benämning på sjuksköterskornas karaktärsämne.

Under det första känsliga skedet tillsattes regionstyrelser i vardera av de sex högskoleregionerna med syfte att stödja framväxten av den nya högskolan, särskilt forskningsanknytningen. En av regionstyrelsernas uppgifter var att stimulera den så kallade överbyggande utbildningen, som hade till syfte att uppgradera sjuksköterskor, särskilt vårdlärares, kunskaper och samtidigt ge behörighet att söka till forskarutbildning. Konferenser och seminarier anordnades vid samtliga högskolor i regionerna och stipendier utdelades till forskarstudierande. På flera håll var det regionstyrelserna som från början gav förutsättningar för bildandet av de referensgrupper och centrumbildningar

för omvårdnadsforskning som började växa fram. Regionstyrelsernas insatser var av stor betydelse för utvecklingen under den tioårsperiod de fanns. De avvecklades 1988.

Arbetet med forskningsanknytning underlättades inte av att den grundläggande sjuksköterskeutbildningen genom reformerna blev tvåårig och att den tillsammans med övriga medellånga vårdutbildningar fick sin hemvist i landstingskommunala högskolor utan fasta forskningsresurser. Det kom att dröja ända till 1994, då utbildningarna fick statligt huvudmannaskap, som den grundläggande sjuksköterskeutbildningen, genom att förlängas till tre år, uppfyllde EG-normen. Utbildningarna kom genom reformen att anslutas till de statliga högskolorna på respektive ort. På de flesta universitetsorter kom de att ingå i de medicinska fakulteterna. Numerärt fick fakulteterna genom detta ett stort tillskott av studenter och förutsättningarna för ett närmare samband mellan grundläggande utbildning och forskning/forskarutbildning ökade. Under senare delen av 1990-talet skedde en omorganisation av universiteten och de medellånga vårdutbildningarna kom att ingå i storinstitutioner med olika konstellationer.

En särskild eloge bör ges till skolledare och vårdlärare inom vårdutbildningarna, som under denna period ansvarade för att utforma utbildnings- och kursplaner, implementera den nya högskolans riktlinjer, samtidigt som de arbetade på sin egen fortbildning. Där fanns mycket av inspiration och framåtanda samtidigt som det också

fanns frustration, till exempel över att deras tidigare studier i form av vård- och lärarutbildning tillmättes lågt meritvärde i högskolesystemet.

Medicinska forskningsrådet

Medicinska forskningsrådet spelade en viktig roll för omvårdnadsforskningens framväxt. Redan 1974 tillsattes initiativgrupper för att utreda behov av åtgärder för att stimulera forskningen inom hälso- och sjukvård (3). En av initiativgrupperna var inriktad på omvårdnad. Gruppen utgick från den tredelning av forskningsområdet *nursing care research* som hade föreslagits av WHO:s expertkommitté för omvårdnad: *nursing practice*, *nursing service* och *nursing education* (4). Initiativgruppen valde att prioritera området *nursing practice*, det vill säga forskning med stark patientanknytning, vilken hade nära samband med klinisk verksamhet. De föreslog samtidigt att forskning om vårdutbildning i huvudsak skulle ses som ett specialområde inom pedagogisk forskning.

På initiativgruppens förslag tillsattes en tvärvetenskaplig planeringsgrupp, som under perioden 1978-1982 fick uppdraget att inventera praktiskt användbara metoder och mätinstrument inom omvårdnadsforskning. En del kunskapsöversikter publicerades och symposier anordnades omkring metodfrågor. Under 1983-1990 arbetade en ny planeringsgrupp med lokal förankring i samtliga dåvarande universitetsorter. I planeringsgrupperna ingick flera av de första doktoranderna i om-

vårdnadsforskning (5).

Dessa grupper kom att ha stor betydelse för vårdforskningens tidiga utveckling. MFR tog initiativ till en rad symposier och seminarier, gav forskningsmedel till patientnära forskning bland annat genom att inrätta rekryteringstjänster. Det första internationella omvårdnadssymposiet i Sverige hölls i Smygehuk 1981, där forskning med inriktning på olika faser i livscykeln diskuterades. Ett symposium om terminologifrågor hölls i Sigtuna 1988. Diskussionen där avsåg begreppen omvårdnadsforskning/omvårdnadsvetenskap kontra vårdforskning/vårdvetenskap. Omvårdnad hade ju blivit karaktärsämne för sjuksköterskeutbildningen, skulle det också användas som benämning för de nya forskningsinriktningarna? Övriga grupper, som till exempel sjukgymnaster och arbetsterapeuter hade ju sina egna karaktärsämnen, och kände sig främmande för att deras forskning skulle betraktas som omvårdnadsforskning. Utvecklingen skulle också visa att den uppfattning som majoriteten vid symposiet hade också blev normgivande. Idag används vårdforskning/vårdvetenskap både för institutioner och i beskrivningar av tjänster.

Vårdalstiftelsen

Utöver stödet från stat och landsting, regionstyrelser och de professionella organisationerna fick enskilda och grupper forskningsmedel från ett stort antal källor, förutom från MFR exempelvis Delegationen för social forskning, Cancerfonden, Barncancerfonden, Diabetesfonden, Riksbankens

jubileumsfond och Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling. Efter MFR:s avveckling år 2000 gavs också stöd av det nybildade Vetenskapsrådet, som har prioriterat vårdforskning under de första åren av sin verksamhet (6). En särställning intar dock Vårdalstiftelsen genom sina riktade insatser för detta forskningsområde.

Vårdalstiftelsen bildades 1994 av medel från de avvecklade löntagarfonderna och spelar fortfarande en betydelsefull roll för vårdforskningen (7). Stiftelsens syfte är att stödja forskning inom vård och allergi och annan överkänslighet. Genom god förvaltning och idérike-dom kom stiftelsen att få stor betydelse för vårdforskningen. Stiftelsen har i första hand satsat på forskningsprojekt som är gränsöverskridande mellan olika discipliner. Dessutom ges stöd åt forskarutbildning och forskarrekrytering. Stiftelsen har genom samfinansiering med andra fonder och stiftelser kunnat ta initiativ till större satsningar än om den bara hade litat till egna resurser.

Initialt inrättades fyraåriga ”vårdaltjänster” för doktorander, en strategi för att snabbt få fram ett antal forskarutbildade från vårdyrkesgrupperna. I nästa fyraårsperiod utdelades medel till högskolorna för att stärka deras arbete med vårdforskning och forskarutbildning. Eftersom få av de disputerade hade haft tillfälle till post doc-studier, blev nästa stora projekt att inrätta så kallade ”professorskuvöser”. Disputerade personer gavs genom dem möjlighet att skaffa sig docent- och ledar-kompetens.

Den fjärde stora satsningen var bildandet av Vårdalinstitutet. Institutets syfte är att, utifrån en nationell miljö, arbeta för forskning, forskarutbildning och utveckling inom vårdområdet i nära samverkan med vårdens huvudmän. Institutet finansieras av Vårdalstiftelsen, Göteborgs och Lunds universitet, Västra Götalandsregionen och Region Skåne. Forskningen har samlats i tre plattformar: äldre och äldres vård och omsorg, långvarigt psykiskt sjuka och funktionshindrade samt långvarigt sjuka och funktionshindrade. Vårdalinstitutet startades år 2002 och är nu inne på sin andra period (2007-2011). Institutet arbetar flervetenskapligt och interdisciplinärt. Målsättningen är att under den nu pågående perioden satsa på interventionsforskning, på implementering av forskningsresultat och på studier av ledarskap och organisation inom hälso- och sjukvård och omsorg. En virtuell miljö har byggts upp, för att sprida information och kommunicera med omvärlden. Eftersom doktorander rekryteras från hela landet har studierna utformats som studiecirklar utifrån ett nätbaserat material (8).

Eldsjälar och pionjärer

Redan innan de reformer som inlemmade vårdutbildningarna i högskolan hade några sjuksköterskor påbörjat sin forskarutbildning. Samtliga dessa hade först läst in en fil. kand- eller med. kand-examen. De kom att ha stor betydelse för den tidiga utvecklingen. Dels blev de förebilder för andra sjuksköterskor, dels var de aktiva i planeringsarbetet och banade väg för dem som kom efter.

Under 1970-talet var det bara två sjuksköterskor som disputerade med inriktning på ämnen inom vårdområdet. Också två sjukgymnaster disputerade (1977 och 1978) men valde därefter att söka till läkarutbildning. Den första sjuksköterskan var Ulla Qvarnström, fil. kand., som disputerade för filosofi doktorsexamen år 1978 (9). Hon hade påbörjat studier med inriktning på vård i livets slutskede under en vistelse i USA. När hon sökte lämplig institution för sin forskarutbildning i Sverige, antogs hon av professor Torsten Husén på Institutionen för internationell pedagogik, Stockholms universitet. Hennes medicinska handledare var professor Gunnar Björck och datainsamlingen skedde på Serafimerlasaretet, men den medicinska fakulteten var ännu inte beredd att ta emot en doktorand med hennes bakgrund. Inte långt efter hennes disputation 1978 erbjöds hon en professur i Bergen där hon har ägnat många år åt att bygga upp forskning inom sygeplejevitenskap.

Den andra som disputerade var Britt Johansson, fil. kand. och leg. sjuksköterska, som tog sin filosofi doktorsexamen 1979. Hennes avhandling handlade om klinisk vårdutbildning och utgick från den pedagogiska institutionen vid Göteborgs universitet (10). Hon blev också den som lade grunden till den vårdpedagogiska forskningen som en särskild specialitet. I början av 1990-talet inrättades en professur vid Pedagogiska institutionen i Göteborg, som Britt Johansson tillträdde.

De första professorerna i omvårdnadsforskning i Sverige tillsattes i slutet av 1980-talet. Den första var Astrid Nor-

berg, fil. dr, fil. kand. och leg. sjuksköterska. Hon hade disputerat 1978 på ett icke vårdrelaterat ämne på Institutionen för pedagogik, Lunds universitet (11). Omedelbart efter disputationen började hon forska inom omvårdnad. Redan 1980 rekryterades hon som tillförordnad professor i Umeå och blev 1987 Sveriges första professor i omvårdnadsforskning. Ett stort antal doktorander inom omvårdnad har utgått från institutionen i Umeå.

Den andra professuren i omvårdnadsforskning utlystes vid Nordiska hälsovårdshögskolan i Göteborg. På den tjänsten tillträdde 1987 Vivian Wahlberg, dr. med. vet., fil. kand. och leg. sjuksköterska/barnmorska. Hon disputerade vid Karolinska institutet 1982, som den första sjuksköterskebarnmorskan i Sverige (12). Utöver handledning av ett stort antal studerande och doktorander i de nordiska länderna kom hon att genom sin forskning bygga upp ett omfattande internationellt nätverk.

Den tredje professuren inrättades vid Hälsöhögskolan i Linköping. Elisabeth Hamrin, dr. med. vet., med. kand. och leg. sjuksköterska, tillträdde den år 1988. Elisabeth Hamrin disputerade vid Uppsala universitet 1981 (13). Ämnesbeteckningen för hennes doktorsexamen var "klinisk fysiologi särskilt omvårdnad". Vid denna tidpunkt fanns ännu inte ämnet omvårdnad på universiteten, och denna benämning kom till i samråd med hennes framsynte handledare professor Gunnar Ström. Elisabeth Hamrin har tillsammans med sina doktorander särskilt äg-

nat sig åt utveckling av forsknings- och mätmetoder.

År 1989 tillträdde Per-Olow Sjödén, fil. dr., leg. psykolog och psykoterapeut, den nyinrättade professuren i omvårdnadsforskning vid Uppsala universitet. Han hade en gedigen forskningserfarenhet i psykologisk forskning och hade under de senaste fem åren lett ett omvårdnadsprojekt med stöd av cancerfonden. Per-Olow Sjödén byggde upp forskningsgrupper bestående av personer med olika yrkesbakgrund och vetenskaplig tillhörighet. Vid Institutionen (numera avdelningen) för vårdvetenskap i Uppsala erbjuds fortfarande två forskarutbildningsprogram: ett vid den medicinska och ett vid den samhällsvetenskapliga fakulteten.

Institutioner och tjänster inom vårdvetenskap utvecklades i olika takt på olika orter. Med tiden kom de att inrättas på samtliga universitetsorter, även vid högskolor utan medicinsk fakultet.

Internationellt samarbete

Genom Sjuksköterskors samarbete i Norden (SSN) fanns sedan tidigare en professionell kontakt mellan sjuksköterskor i Norden. År 1975 anordnades en första nordisk forskningskonferens i Finland. Det nordiska samarbetet fick fastare former genom grundandet av Nordic College of Caring Sciences (NCCS) i Norge 1980 (14). Det var denna organisation som sju år senare startade tidskriften *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. Med detta fick de nordiska sjuksköterskorna ett forum där deras egen och annan internationell forskning kunde publiceras.

Ett europeiskt samarbete under benämningen Workgroup of European Nurse Researchers (WENR) påbörjades 1978 och pågår fortfarande. Den första forskningskonferensen hölls i Uppsala 1982 och har efterföljts av regelbundna möten på olika orter i Europa.

Under vårdforskningens framväxt besöktes Sverige av ett stort antal forskare, främst från USA och Storbritannien. En av de tidigaste var Lisbeth Hockey, som hade byggt upp enheten för vårdforskning vid University of Edinburgh. Hon inbjöds av professor Ragnar Berfenstam till Uppsala universitets 500-årsjubileum 1977. Lisbeth Hockey kom att betyda mycket i den tidiga uppbyggnaden i Uppsala, där hon fungerade som gästforskare och handledare under olika perioder. År 1985 blev hon hedersdoktor vid medicinska fakulteten i Uppsala. Hon medverkade på kurser och konferenser också på flera andra orter i Sverige.

I undervisningen om omvårdnadsteorier användes huvudsakligen litteratur av amerikanska forskare. Flera av författarna inbjöds att föreläsa vid forskarutbildningskurser och konferenser som arrangerades på de olika högskolorna. En av dessa gäster var Afaf Meleis, som blev hedersdoktor vid Hälsouniversitetet i Linköping 2007. Under perioden 1984-1988 inbjöds årligen en vårdforskare från Storbritannien att delta i uppbyggnaden av omvårdnadsforskningen i ett samarbete mellan Kristianstads läns landsting och Lunds universitet. Till Göteborg inbjöds under 1980-talet ett antal perso-

ner från USA som gästforskare under kortare perioder. Genom ett gott samarbete kunde dessa gäster besöka flera orter och ge olika grupper information och kontakt med den internationella forskningen inom området (4).

Svenska forskare och forskarstuderande har också varit flitiga att medverka vid internationella konferenser och att besöka forskningsinstitutioner i andra länder. Några har varit inbjudna under längre tid som gästforskare vid utländska universitet. Flera är engagerade i internationellt forskningssamarbete.

Forskningsområden

Det är inte möjligt att ge en uttömmande redovisning av vilka områden som vårdforskningen hittills har omfattat. Den första generationen vårdforskare handledes av medicinare och samhällsvetare. När de sedan skulle bygga upp forskningen på de nya institutionerna för vårdforskning växte det fram delvis olika profiler på olika orter.

Många har ägnat sig åt äldreforskning, exempelvis började forskningen i Umeå med äldres ätproblem. I nära anslutning till detta har studier gjorts av patienter med Alzheimers sjukdom och Parkinsons sjukdom. Ett annat område är forskningen om vården av personer med olika former av cancer, hjärt- kärlsjukdomar, diabetes, neurologiska sjukdomar eller andra sjukdomstillstånd. Ulla Qvarnström studerade tidigt vården i livets slutskede. Flera personer har senare ägnat sig åt palliativ vård. Andra områden är omvårdnad i samband med olika undersöknings- och behandlingsmetoder. Jämförelsevis många barnmorskor

har ägnat sig åt forskning, de flesta med inriktning på reproduktiv och perinatal hälsa, som till exempel mor-barnrelationer.

Andra har behandlat etiska frågor och begrepp som bekräftelse, helhetssyn, integritet, trygghet och livskvalitet. Några avhandlingar har varit teorigerenerande under det att andra har varit inriktade på utvecklingen av forskningsmetoder. Forskningen har också ägnats frågor i samband med vårdkvalitet, kommunikation, relationer och information. Vårdpedagogiska studier har inriktats på vårdutbildning, professionalisering, ledarskap och hälsoundervisning.

Några reflektioner

När man ser tillbaka kan man konstatera att forskningen inom omvårdnad fick stor uppmärksamhet och mycket stöd i början. Utöver professionernas egna insatser stärktes utvecklingen genom utbildningsreformer, regionstyrelser och olika forskningsfinansiärer. Visst fanns det sådana som ifrågasatte utvecklingen, men den drevs igenom och integrationen i högskolesystemet blev ett faktum.

Antalet disputationer ökade över tid. Fram till år 1990 hade 38 sjuksköterskor/barnmorskor disputerat (15). Åtta år senare var antalet 196 (16). Under 2000-talets första decennium skedde en kraftig ökning och antalet disputerade sjuksköterskor uppges nu vara omkring ett tusen. Antalet forskarutbildade bör dock ställas i relation till yrkesgruppens storlek. Enligt socialstyrelsens statistik fanns 101 482 legitimerade

sjuksköterskor inom hälso- och sjukvården år 2008 (17). Det innebär att knappt en på hundra legitimerade sjuksköterskor var forskarutbildade! Frågan är vilken genomslagskraft denna utveckling hittills har haft i vård och utbildning.

När det gäller utbildningen har stora förändringar skett under de senaste 30 åren. Den har inordnats i den statliga högskolan och studenterna har samma möjligheter som andra grupper att skaffa sig utbildning upp till doktorsnivå. Men utbildningarna har också kritiserats. Högskoleverkets utvärderingar har visat att de på flera orter inte har lyckats uppfylla kvalitetskraven fort nog. Lärarkåren hade inte tillräcklig kompetens och alltför få professors-tjänster var tillsatta. Särskilt fann man kvalitetsbrister i den verksamhetsförlagda utbildningen. Några skolor fick ett moratorium för att komma ifatt för att sedan göra en nystart. Med tanke på det intresse som finns för forsknings- och utvecklingsarbete torde utbildningarna med tiden stabiliseras.

Hur har då utvecklingen påverkat vården? Den frågan är inte lätt att besvara. Vården har genomgått stora förändringar under samma tid. Patienter behandlas i ökande grad polikliniskt, deras vistelse i slutna vård är kort och intensiv. Dessutom har det skett stora personalneddragningar i den slutna vården. Många nyutbildade sjuksköterskor klagar över att de inte är tillräckligt förberedda för de förväntningar som vården ställer. Kanske behövs det en AT-period också för sjuksköterskegruppen? Eller kunde undervisningen i högre grad ske inom vårdverksam-

heten, kanske genom inskolningsprogram för nyanställda? Förhoppningen att adjunktens och lektors tjänster skulle omfatta både undervisningsansvar och klinisk tjänstgöring har inte uppfyllts. Det behövs fortfarande rekrytering till forskningen av sjuksköterskor med gedigen klinisk erfarenhet. Utbildningen har sugit upp många av de nya forskarna. Däremot har det funnits alltför få forskartjänster för vårdforskare inom vårdverksamheten. Där skulle forskarna kunna medverka i utvecklingen av vårdens kvalitet och genom ledningsansvar för den patientnära vården och dess organisation. De trettio år som gått har medfört vinster i den teoretiska utbildningen. Vårdforskningen har fått en hemvist. Den snabba ökningstakten av disputerade sjuksköterskor kommer säkert att fortsätta. Det är dags att fokus nu riktas på den direkta patientvården och den kliniska verksamheten, särskilt när det gäller spridning och implementering av forskningsresultat.

En omvårdnadsforskningens fadder

Under uppbyggnadsskedet fanns en skara inflytelserika personer och grupper som gav aktivt stöd. En grupp som starkt bidrog till utvecklingen var de professorer som öppnade sina institutioner för de nya doktoranderna och som engagerade sig som handledare. Dessa har fått benämningen "omvårdnadsforskningens faddrar" (18). I en intervju med några av faddrarna har man kunnat påvisa betydelsen av deras engagemang och framsynthet, men också att de ibland utsattes för

kritik från kolleger, som inte var lika positiva till den nya gruppen forskar-studerande som klappade på.

En av dessa ”faddrar” var professor Ragnar Berfenstam. Det var under hans tid som ordförande i MFR:s initiativgrupp för omvårdnadsforskning som planeringsgrupper för omvårdnad tillsattes. Det var också till Institutionen för socialmedicin i Uppsala, som den lokala referensgruppen för omvårdnadsforskning inbjöds när den bildades i mitten av 1970-talet. Till den anslöts personer med intresse för forskning inom omvårdnad från de medicinska och samhällsvetenskapliga fakulteterna, från regionstyrelsen, landstinget, sjukhuset och de olika vårdyrkesgrupperna. När den överbyggande utbildningen sökte lokaler välkomnades den till Berfenstams institution. Där bereddades också rum för Program för omvårdnadsforskning under de sju år som ledde till bildandet av Centrum för omvårdnadsforskning vid Uppsala universitet.

Ragnar Berfenstam skapade en god atmosfär på sin institution. Han tog på sig handledning också av de nya doktorandgrupperna och deltog i seminarieverksamheten långt efter sin pensionering. Till den goda atmosfären bidrog också han hustru Gulla, med sina semlor under fastlagstiden och omsorgen om gästande forskare. Ingen som var med kan glömma Ragnar Berfenstams pensioneringsfest för personalen med underhållning av jitterbug-dansare!

Under en följd av år skickade jag ett jultrev till familjen Berfenstam. Det

slog aldrig fel. Inom kort kom en telefonsignal och ett trevligt samtal. En fråga som alltid ställdes: ”Hur har vi det nu med våra omvårdnadsvänner?”

Referenser

1. Götlind, Anna. 2010. Svensk sjuksköterskeförening hundra år. Bilder av sjuksköterskan. Gothia Förlag, Stockholm
2. SSF. 2008. Stadgar för Svensk sjuksköterskeförening
3. MFR. 1978. Hälso- och sjukvårdsforskning. Initiativgruppsrapporter. Stockholm
4. MFR. 1991. Slutrapport från MFR:s planeringsgrupp för omvårdnads/vårdforskning 1983-1990. Stencilrad rapport
5. WHO. 1966. WHO Expert Committee on Nursing. Fifth Report. WHO Technical Report Series No. 347. Geneva
6. Vetenskapsrådet. Vårdvetenskap i tiden. En kartläggning av Vetenskapsrådets satsning under åren 2001-2004. Vetenskapsrådets rapportserie 3:2006
7. Vårdalstiftelsens hemsida www.vardal.se 2010-12-03
8. Vårdalinstitutets hemsida www.vardalinstitutet.net 2010-12-03
9. Qvarnström, Ulla. 1978. Patient's reactions to impending death. A clinical study. Institutionen för klinisk pedagogik, Stockholms universitet. Akad. avh.
10. Johansson, Britt. 1979. Kunskapsbehov i omvårdnadsarbete och kunskapskrav i vårdutbildning. Institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet. Akad. avh.
11. Norberg, Astrid. 1978. Uppfostran till underkastelse. En analys av normer för föräldra-barnrelation i religiös litteratur om barnuppfostran i Sverige 1750-1809. Institutionen för pedagogik, Lunds universitet. Akad. avh.

tema

12. Wahlberg, Vivian. 1982. Reconsideration of Credé profylaxis. A study of maternity and neonatal care. Institutionen för pediatrik, Karolinska institutet, Stockholm. Akad. avh.
13. Hamrin, Elisabeth. 1981. Activation of patients with stroke in clinical nursing care – effects on patients and staff. Institutionen för klinisk fysiologi, Uppsala universitet. Akad. avh.
14. NCCS. Nordic College of Caring Sciences hemsida www.nccs.nu 2010-12-03
15. MFR. 1993. Omvårdnadsforskningen i Sverige. En lägesrapport. Stockholm
16. SOU 1999:66. Bilaga 3. Kartläggning av vårdforskningen under perioden 1977-1998. I: God vård på lika villkor? Underlag till slutbetänkande från HSU 2000. Stockholm
17. Socialstyrelsen. 2010. Tillgång på barnmorskor, sjuksköterskor, läkare, tandhygienister och tandläkare 2008. Tabell 1. Sjuksköterskors sysselsättning inom hälso- och sjukvård. Stockholm
18. Segesten Kerstin. 2005. Vårdvetenskapens Gudfäder. Institutionen för vårdvetenskap, Borås högskola. Forskningsrapport nr 2:2005.